

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA HISTORIE

**OSLAVA VÍTĚZSTVÍ KATOLÍKŮ V BITVĚ NA BÍLÉ HOŘE
V DOBOVÉ POUTNÍ KNIZE Z 18. STOLETÍ**

Bakalářská diplomová práce

Daniela Kopecká

Vedoucí práce: doc. Mgr. Radmila Prchal Pavlíčková, Ph.D.

Olomouc 2020

Poděkování

Ráda bych poděkovala paní doc. Mgr. Radmile Prchal Pavlíčkové, Ph.D., která mi pomohla s výběrem tématu mé bakalářské práce a za její odborné vedení, cenné rady a připomínky. Dále děkuji paní Mgr. et Mgr. Vlastě Bennové za pomoc při překladu historického pramene.

Prohlášení

S čistým svědomím prohlašuji, že tuto bakalářskou diplomovou práci jsem vypracovala sama, a to na základě studia pramenů a literatury, které jsem uvedla v závěrečném seznamu.

V Olomouci dne

Daniela Kopecká

Obsah

1. Úvod	5
2. Dobový tisk k oslavě vítězství katolíků v bitvě na Bílé hoře	9
2.1. Motiv sepsání	9
2.2. Obsah pramene a určení žánru	10
2.3. Autor pramene.....	11
2.4. Potenciální čtenáři a posluchači	11
2.5. Funkce barokní poutní knihy.....	12
3. Zpráva o bitvě očima katolického kněze	15
3.1. Události před bitvou a začátek „hrdinského eposu“	15
3.2. Bitva a náboženské drama	19
3.3. Po bitvě.....	21
4. Modlitby	25
4.1. Modlitby ke sv. patronům a kaplím.....	25
4.2. Modlitby k požehnané Panně Marii	26
4.3. Náboženská bitva a hrdinka Panna Marie	28
5. Chvalozpěvy	30
6. Grafické vyobrazení bitvy, zázračného obrazu a poutního místa	32
7. Závěr	35
8. Pramen	38
9. Seznam literatury	38
10. Přílohy	40

1. Úvod

Cílem této práce je zmapovat mediální ohlas oslav vítězství katolických vojsk v bitvě na Bílé hoře při jubilejním výročí v roce 1720, a to na základě jednoho pramene, děkovného a památečního spisu, který byl speciálně pro tuto slavnost vydán. Základní otázka tedy zní, jak se na bitevní událost vzpomínalo, jak byl lidem vojenský konflikt připomínán, a jakou funkci po stech letech pramen plnil. Ve své práci se zaměřím na to, jak vítězství katolíků před sto lety se církev pokoušela prostřednictvím tohoto pramene zvětšit.

Práce je rozčleněna podle témat a konkrétních badatelských otázek do kapitol.

Úkolem první části bude představit stěžejní pramen práce, motiv jeho vzniku, za jakým účelem byl zřejmě napsán, co přesně obsahuje, přičemž určím jeho žánr, kdo byl autorem pramene, a kdo mohl být jeho potenciálním čtenářem, či případně posluchačem, tedy komu byla knížka určena, a nakonec se pokusím určit její hlavní funkce, které naplňovala.

Další kapitola označena číslem tři se zabývá popisem průběhu bitvy, příčinami a důsledky tak, jak jsou uvedeny v prameni a pokusím se ozřejmit interpretaci katolickým knězem. V souvislosti s náboženským vyprávěním autora o bitvě se kapitola zabývá jistou glorifikací legendy o zázračném obrázku a karmelitánském knězi Dominikovi.

Následující kapitola pojednává o modlitbách a duchovních písních, jež pramen nabízí a na základě úryvků z náboženských textů se pokusím zodpovědět například to, jak lidem byla prostřednictvím těchto oslav prohlubována zbožnost, jak moc byla Panna Marie pro katolickou církev důležitá a zároveň, jak její úctu církev zdokonalovala, co znamenala a symbolizovala pro společnost na začátku 18. století, a jakou roli hrála v legendickém vyprávění o bitvě na Bílé hoře. Kapitola dále pojednává o grafickém vyobrazení bitvy, milostného obrazu a poutního místa a o jeho obrazové interpretaci. Také práce osvětlí význam, funkci a možné ovlivnění těchto grafických děl zachycující samotné poutní místo.

Poněkud kontroverzní Bílá hora je důležité téma v rámci studia raného novověku, ba ještě zajímavější je pro nás, české země, jak tuto bitvu a porážku protestantů naši předci vnímali. Všichni víme, že dost negativně, dokonce ještě ve 20. století se o ní mluvilo jako o „*nešťastné bitvě*“, jež přinesla „*porobu plnou hanby a utrpení*.“¹ Byly však důsledky porážky stavovských vojsk tak nešťastné pro naše země?

¹ KROFTA, Kamil: *Nesmrtelný národ: Od Bílé hory k Palackému*. Praha 1940.

Má práce se o této záležitosti jen letmo zmíní a nebude se detailně zabývat těmito otázkami a zkoumat pobělohorský mýtus, který dnes někteří historici ve svém bádání jen potvrzují. Navíc mě tato problematika částečně inspirovala k tomu, abych prostudovala náboženský pramen připomínající tuto bitvu, která vyvolávala dlouho kontroverzí názory, a může se tak stát jedním ze zajímavých příspěvků k problematice vývoje pobělohorského mýtu.

Po výčtu badatelských otázek, na které se bude snažit má práce odpovědět, se dostávám k představení některé literatury, se kterou jsem pracovala.

Abych si správně odpověděla na otázku, co pramen skutečně představuje, žánrově jej specifikovala a určila, jaký byl jeho účel, jsem využila práce historika Jana Malury, který se detailně zabývá náboženskou literaturou z období baroka. Jeho práce *Barokní poutní knihy a zbožná praxe širokých vrstev*² a *Horo krásná, spanilá! Poutní písně na Moravě (1600-1850)*³ mi pomohly pochopit, o jaký žánr jde, a také jakými spirituálními účinky působily na barokního čtenáře modlitby či duchovní písně. Historik se opírá o vědecký přístup, jako je historicko – antropologický, využívá také literárněvědního a filologického pohledu a středem jeho zájmu jsou především modlitební knihy či poutní příručky.

Velkou inspirací a zdrojem poznatků byla pro mou práci monografie od francouzského historika Oliviera Chalineho *Bílá hora*,⁴ která mi nabídla dva rozdílné pohledy na bělohorskou bitvu. V první části knihy se historik soustředil na ryze vojenské hledisko boje, přičemž vychází i z pramenů málo obvyklých a historiky méně k bádání využitých, jako jsou topografie bitevních polí nebo ikonografické prameny. Ve druhé části se zaměřuje na podstatnou úlohu osob duchovního stavu, zejména na činnost karmelitánského kněze Dominika, kterému historik přisuzuje značně velký podíl na tom, jak samotná bitva skončila. Informace o otci Dominikovi a o jeho příběhu, jak se dostal na osudové místo, kde našel zázračný obraz Panny Marie, jsem získala v prvním díle encyklopedické publikace historika a heraldika Milan Bubena *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*.⁵ Další podstatné i doplňující informace o problematice bitvy na Bílé hoře mi poskytla práce od

² MALURA, Jan: *Barokní poutní knihy a zbožná praxe širokých vrstev*. Český lid, Etnologický časopis 104, č. 1, 2017, s. 33–51.

³ MALURA, Jan: *Horo krásná, spanilá! Poutní písně na Moravě (1600-1850)*. Brno 2019.

⁴ CHALINE, Olivier: *Bílá hora*. Praha 2013.

⁵ BUBEN, Milan: *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích. I díl: Řády rytířské a křížovníci*. Praha 2002.

Dušana Uhlíře *Drama Bílé hory*⁶ nebo také od Jaroslava Čechury *Zimní král a české dobrodružství Fridricha Falckého*.⁷ Informace o tom, jak bylo pohlíženo na Bílou horu v českých zemích během dlouhých staletích, poskytly knihy především staršího vydání, například od známého francouzského historika Ernesta Denisa a jeho široce koncipované *Čechy po Bílé hoře*,⁸ které mi přinesly již zastaralé, ale i přesto přínosné informace, jenž jsem využila ke zmínce o tzv. pobělohorském mýtu. V souvislosti s mýtem jsem využila krátké studie historika Jana Rychlíka *Bitva na Bílé hoře a mýtus o třistaleté porobě*,⁹ ve které se historik zabýval o transformaci mýtu v dějinném vývoji.

K období, které nastalo ihned po bitvě, a jaké důsledky dopadaly na českou společnost, jsem využila hned několik monografií od českého historika Jiřího Mikulce a to *31. 7. 1627. Rekatolizace šlechty v Čechách*¹⁰ a *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*.¹¹ Moje práce se neobešla bez monografií, které zpracovaly témata věnující se zejména baroku, jenž určitě neznamena pouze určitý styl umění, ale projevil se především jako svébytný kulturní způsob života lidí v 17. a 18. století. Mezi publikacemi, které se baroku zabývají, jsem použila knihu Zdeňka Kalisty *Století andělů a ďáblů*,¹² v níž autor nabízí cenný a bezprostřední průhled do nitra barokního člověka. Abych hlouběji pochopila tehdejší mentalitu lidí, využila jsem monografii britského historika Petera Burka s příznačným názvem *Žebráci, šarlatáni, papežové: historická antropologie raně novověké Itálie, eseje o vnímání a komunikaci*,¹³ historik zde barvitě popisuje barokní společnost, přičemž využívá studujících metod sociální antropologie. O historii poutního místa na Bílé hoře a jeho topografii mi nabízí publikace *Poutní místo Panny Marie Vítězné na Bílé hoře*¹⁴ od historika umění Jana Royta, který práci napsal společně s architektkou Anežkou Najmanovou, zabývající se odborně církevními stavbami. Má

⁶ UHLÍŘ, Dušan: *Drama Bílé hory. Česká válka 1618-1620*. Brno 2017.

⁷ ČECHURA, Jaroslav: *Zimní král and české dobrodružství Fridricha Falckého*. Praha 2004.

⁸ DENIS, Ernest: *Čechy po Bílé hoře. Díl I. Vítězství církve (1620-1648)*. Praha 1911.

⁹ RYCHLÍK, Jan: *Bitva na Bílé hoře a mýtus o třistaleté porobě (transformace mýtu v dějinném vývoji)*. In: RYCHLÍK, Jan (ed.): *Literární mystifikace, etnické mýty a její úloha při formování národního vědomí*. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 20. – 21. 10. 2001. Uherské Hradiště 2001.

¹⁰ MIKULEC, Jiří: *31. 7. 1627. Rekatolizace šlechty v Čechách. Či je země, toho je i náboženství*. Praha 2005.

¹¹ MIKULEC, Jiří: *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*. Praha 2013.

¹² KALISTA, Zdeněk: *Století andělů a ďáblů: Jihočeský barok*. Jinočany 1994.

¹³ BURKE, Peter: *Žebráci, šarlatáni, papežové: historická antropologie raně novověké Itálie, eseje o vnímání a komunikaci*. Jinočany 2007.

¹⁴ ROYT, Jan - NAJMANOVÁ, Anežka: *Poutní místo Panny Marie Vítězné na Bílé hoře*. Praha 2011.

práce vychází z církevního pramene, který obsahuje i duchovní písně, a právě o tom, jak toto pobožné zpívání utvářelo jistou identitu katolické církve, mi vyjasnila kniha Marie Škarpové *Mezi Čechy, k pobožnému zpívání náchylnými: Šteyerův Kancionál český, kanonizace hymnografické paměti a utváření katolické identity*.¹⁵ Její práce se zabývá sice českou raně novověkou literaturou a bohemikální hymnografií a zkoumá, jak písňová katolická tvorba mohla utvářet a prohlubovat zbožnost u lidí. Zdrojem informací pro správnou interpretaci grafických vyobrazení milostných obrazů a Panny Marie jsem čerpala z práce od historika již podruhé zmiňovaného Jana Royta *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*.¹⁶

¹⁵ ŠKARPOVÁ, Marie: *Mezi Čechy, k pobožnému zpívání náchylnými: Šteyerův Kancionál český, kanonizace hymnografické paměti a utváření katolické identity*. Praha 2015.

¹⁶ ROYT, Jan. *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*. Praha 2011.

2. Dobový tisk k oslavě vítězství katolíků v bitvě na Bílé hoře

2.1. Motiv sepsání

V roce 1720 čekala křesťanský svět důležitá jubilejní oslava. Osmého listopadu uběhlo totiž přesně sto let, kdy katolická vojska vydobyla vítězství v bitvě na Bílé hoře. Tento den se stal pro země střední Evropy velkým svátkem.¹⁷

Avšak tato příležitost, jenž vedla ke vzniku této knížky, nebyla jediná. Z titulních listů knihy, jenž zpravují čtenáře o nakladatelských a tiskařských údajích, je patrné, že dílo bylo připraveno k použití několik měsíců před datem odehrané bitvy. Sloupce knihy byly totiž zrevidovány a oficiálně připraveny k otištění již osmého července roku 1720,¹⁸ právě těsně předtím, než se odehrála náboženská pouť k místu bitvy, jež se podle úvodních řádků listu v prameni odehrála od 21. do 28. července. Pout' byla pořádaná především na počest Panny Marie Vítězné, ke které se katolíci cítí za její pomoc při dosažení vítězství v bitvě zavázání k vděčnosti. Při akci se rozdávalo všem dostaveným věřícím plnomocných odpustků.¹⁹

Z publikace historika Jana Royta a Anežky Najmanové se lze dočíst o tom, že skutečně došlo k velké slavnosti, jež začala právě 21. července 1720 na místě v té době rozrůstajícího barokního komplexu poutního kostela Panny Marie Vítězné na Bílé hoře. Náboženská akce se pořádala se slavobránou, aby bylo připomenuto právě stoleté výročí bělohorské bitvy. Při této události navíc byly při kostele umístěny čtyři kamenné plastiky sv. Josefa, sv. Františka Serafinského, sv. Antonína Paduánského, a také karmelitána Dominia à Jesu Maria,²⁰ jenž jeho postava je tolik spjata s vítězstvím katolických vojsk v bitvě na Bílé hoře.

Kdybychom měli určit, o jakou pouť tehdy šlo, můžeme říci, že především o oslavou, neboť připomínala jubilejních sto let od vítězství katolíků v bitvě, a jednak také šlo o děkovnou

¹⁷ *Marianisches Jubel-Jahr, Oder Hundert-Jähriges Danck-Fest, und Hoch-Feyerliche Gedächtnuß der auff den Weissen Berg durch die Fürbitt der Himmels Königin Mariae von hundert Jahren erhaltenen herrlichen Victori wider die Uncatholische Nebst Erklärung des Hohen Fests Mariae De Victoria, Wie auch beygesetzter schuldigen Dancksagung und andächtigen Gebethern Zu Gott zu Maria und denen HH. Schutz.-Patronen des Weissen Bergs. In diesem 1720. Jahr auff dem Weissen Berg ober Prag, durch gantzer acht Tag, den 21. biß zum Ende des 28. Julij, mit vollkommenen Ablaß Hochfeyerlich zu begehen*, (dále jen *Marianisches Jubel-Jahr, Oder Hundert-Jähriges Danck-Fest*), Národní knihovna České republiky Praha, sign. 22 J 000866, s. úvodní nepaginovaný list.

¹⁸ *Marianisches Jubel-Jahr, Oder Hundert-Jähriges Danck-Fest*, s. úvodní nepaginovaný list.

¹⁹ Tamtéž, s. úvodní nepaginovaný list.

²⁰ ROYT, J. - NAJMANOVÁ, A.: *c. d.*, s. 13 an.

poutí, na které věřící poděkovali za dosaženou milost a vyslyšení proseb katolíků v bitvě u Panny Marie a Boha.

Nyní je důležité představit, co pramen nabízí, neboť podle toho můžeme určit druh jeho žánru.

2.2. Obsah pramene a určení žánru

I přesto, že spis má celkový rozsah necelých čtyřicet stran, obsahuje bohatý zdroj textového i obrazového materiálu.

Několik listů nejprve zpravuje stručně o tom, jak bitva probíhala, po níž následují náboženské chvalozpěvy a modlitby: Bože, Tebe chválíme, děkovné texty požehnané Matce Marii Vítězné. Dále následují modlitby k českým patronům: k sv. Hilariovi, sv. Rozálii, sv. Anně, modlitby k svatyním, kaplím, které jsou zasvěceny sv. Václavovi, sv. Janu z Nepomuku, sv. Adalbertovi, Nejsvětější Trojici, k posvátným předmětům, jako jsou oltáře, obrazy, relikvie, které jsou umístěny v poutním chrámu na Bílé hoře. Knížka obsahuje také prosby k Bohu za zeměpány pro jejich ochranu před nepřáteli. Na konci díla se nacházejí dva mariánské chvalozpěvy.

Navíc pramen obsahuje vpředu před titulním listem grafické vyobrazení poutního kostela s probíhající bitvou kolem něj a na nebi je umístěn s anděly milostný obraz Panny Marie Vítězné, známý jako Strakonický obraz či Adorace Krista, který našel před samotnou bitvou karmelitánský mnich Dominik, vojenský zповědník katolického vojska.

Podle obsahu pramene můžeme určit, že tento děkovný a památeční spis je poutnickou příručkou. Obecně tato literární tvorba, která sloužila k poutnické praxi v 17. a 18. století, zahrnuje široké spektrum žánrů související s činností na poutích, mezi které se řadí právě čtení modliteb, zpěv duchovních písní, litanií, ale také příručky sdružující několik dalších literárních forem, jež představuje například povídání o historii místa, líčení zázraků, popis zázračného obrazu či sochy, pokyny k vykonání poutě, instrukce poutníkům při cestě k poutnímu cíli atd.²¹

²¹ MALURA, Jan: *Barokní poutní knihy a zbožná praxe širokých vrstev*. Český lid, Etnologický časopis 104, č. 1, 2017., s. 34-35.

2.3. Autor pramene

„(...) *Allen, wegen erhaltenen Gnaden / zur Danckbahr = keit verpflichteten Catholischen Chriften in der kürtze befchrieben und verfertiget Durch einen Welt = Geiftlichen Priester/(...)*“²² je jediná pasáž, kde se můžeme dočíst o autorovi tohoto pramene.

Jde o velice skromné informace, jeho jméno totiž nikde v knížce nezazní. Můžeme se pouze domnívat alespoň o místě působení tohoto diecézního kněze, a to podle místa otištění, tou byla Praha.²³

Tato skutečnost nám odrývá další nejasnosti. Spis je napsán v němčině, ale vytištěn byl českým tiskařem Karlem Janem Hrabou.²⁴ Kněz mohl být buď Němcem, nebo Čechem píšícím německy, což není tak podstatné, jako to, komu bylo dílo vlastně určeno? Na tuto otázku se pokusím odpovědět v následující podkapitole.

2.4. Potenciální čtenáři a posluchači

„(...) *Du eben mein Chriftliche Lefer / und der solches anhoret /sambt allen / bist schuldig Gott und der Gebenedeytesten Mutter Maria höchst danckbahr seyn (...)*“²⁵

Díky použitému německému jazyku musíme brát v úvahu fakt, že pramen nemohl číst každý gramotný obyvatel v českých zemích, ale pouze ten, kdo uměl německy. Podle toho se můžeme domnívat, že tento spis byl určen osobám duchovního stavu, katolickému kléru, církevním hodnostářům, od nejdůstojnějších po nejméně postavených, kterým nejenže připomněl slavný den vítězství katolíků nad kacíři, knížka mohla posloužit jako návod či výčet všech modliteb a písní, jež byly vhodné použít pro svátečný den nejen při pořádané pouti na místě bojiště a poutního kostela na Bílé hoře, ale i při jiných náboženských činnostech před veřejností, při bohoslužbách, kázáních, při domácí zbožnosti a rozjímání v den svátku, nebo v dalších dnech liturgického kalendáře, kdy se například vzpomínalo na Pannu Marii Vítěznou či jiné české světce, jenž byli žádáni věřícími o ochranu před nebezpečím před kacířstvím.

Kniha však nebyla určena pouze duchovenstvu, jelikož by v tomto případě byla napsána nikoliv v německém, ale spíše v latinském jazyce. Nabízí se tak skutečnost, že mohla být vyhledávanou knihou u světské společnosti, přesněji u osob z vyšší společenské vrstvy, u

²² *Marianisches Jubel-Jahr, Oder Hundert-Jähriges Danck-Fest*, s. úvodní nepaginovaný list.

²³ Tamtéž, s. úvodní nepaginovaný list.

²⁴ Tento tiskař a knihkupec byl činný v Praze v letech 1706/14-1734, po jeho smrti spravovali tiskárnu jeho synové.
In: <http://viaf.org/processed/NKC%7Cjo2009504106> [cit. 3. 3. 2020].

²⁵ *Marianisches Jubel-Jahr, Oder Hundert-Jähriges Danck-Fest*, s. nepaginovaná strana.

intelektuálů, měšťanů, kteří regulérně v té době hovořili německým jazykem,²⁶ a jenž byli katolickými a aktivními věřícími.

V názvu podkapitoly jsem napsala vedle čtenářů také posluchače, protože i ti mohli být potenciálními příjemci tohoto pramene, samozřejmě za určitých okolností, například pramen mohl být některým čtenářem přeložen, a poté čten, přednášen, zpíván ostatním lidem, posluchačům. Eventuálně se nabízí asi tato nejpravděpodobnější možnost, že poutní knížka byla přeložena duchovním, který materiál použil při svých bohoslužbách. Tak se mohl spis dostat i do povědomí českého obyvatelstva, které nemuselo umět číst.

2.5. Funkce barokní poutní knihy

Za hlavní funkci tohoto pramene můžeme obecně určit, že jde o soubor textů, které vedly k vykonávání zbožnosti, jedná se tedy o dobovou nábožensky vzdělavatelnou literaturu. Tato knížka se stala součástí sociální praxe a byla pomůckou pro provozování poutnických rituálů, které se opakovaly. Jako mnohé jiné poutní příručky i tato měla být návodem k úspěšnému vykonání poutě. Nabízí spirituální program, jenž měl každý poutník naplnit, a tak mu měla poutní kniha pomoci procesí emociálně správně prožít.²⁷

Práce historika Jana Malury uvádí, že dokonce některé poutní příručky obsahují modlitební texty či písně, které přímo podávají informace nebo rady pro jednotlivé náboženské úkony, jenž měl každý poutník vykonat, to znamená, že při přípravách na cestu, zbožné texty reflektují odchod z domu, přičemž navádějí věřícího k očistě své mysli, aby se dočasně vzdal starostí o domov či hospodářství, dále poukazují na to, jak se měl poutník chovat během cesty, že nemá tolik mluvit, má se hlasitě modlit a při postupném přibližování k poutnímu chrámu se člověk měl zbavit všedních a tíživých myšlenek a problémů atd. Takto poutní knihy prováděly čtenáře až k cíli. Nakonec podávaly postup, jak měl celý pobyt proběhnout. Zde poutníkovi se mělo dostat nejemociálnějších chvil z celé cesty. Zúčastňoval se bohoslužeb, přijímal svátosti

²⁶ BĚLINA, Pavel – KAŠE, Jiří – MIKULEC, Jiří a spol.: *Velké dějiny zemí Koruny české*. Sv. IX. (1683-1740). Praha, 2011, s. 370.

²⁷ MALURA, Jan: *Barokní poutní knihy a zbožná praxe širokých vrstev*. Český lid, Etnologický časopis 104, č. 1, 2017, s. 37.

atd. Příručky pak končí instrukcemi, jak se s posvátným místem rozloučit, to znamenalo s patřičnou vděčností, za to, jakého zaslíbení a poznání se věřícím na pouti dostalo.²⁸

Tyto texty, které informují poutníka, jak se chovat, a jaké náboženské texty použít před a po vykonání cesty, zcela chybí v našem prameni, jelikož tyto instrukce obsahovaly především příručky, které se vztahovaly k poutím, jež trvaly i několik týdnů.²⁹

Naše poutní knížka obeznamuje čtenáře, o tom, za jaké příležitosti pout' byla uskutečněna, jejíž důležitost autor vysvětluje v krátké rozpravě nad historickou událostí o bitvě na Bílé hoře. Poté následuje výčet modliteb, které měl člověk použít při navštívení poutního areálu. Nakonec knížka sestává z duchovních písní, z nichž poslední dvě se vztahují k Panně Marii Vítězné, a v jejichž textech evokují děkovné věty, a také projevují vzdání holdu Strakonickému obrázku, který údajně dokázal změnit celý chod připomínané bitvy.

Nicméně, i když se jednalo o pout', která netrvala dlouho, pouze několik červencových dnů, přičemž poutní kostel, který byl cílem procesí, není vzdálen od města Prahy, odkud pravděpodobně nejvíce poutníků přicházelo, více než jen pár hodin pěší chůze, na své důležitosti a účelnosti pouti to neubíralo. Jako každá jiná pout', i tato měla být pro barokního člověka duchovním zážitkem na celý život.³⁰ Poskytla věřícím příležitost zavzpomínat na událost, která se udála před sto lety a s vděčností uctít svaté a Boha. Vedle toho tato akce věřícím nabídla za absolvování cesty plnomocné odpustky, které jistě také věřící motivovalo, aby se této cesty a slavnosti zúčastnili. Samozřejmě, že tato akce také poskytla věřícím útěchu, kterou čerpali nejvíce z modliteb, jež mohly mít až meditativní účinky a mohly tak povzbudit vnitřní zbožnost. Člověk mohl zažít až citové pohnutí, obecně jako u všech ostatních náboženských obřadů, docházelo k přibližování se k Bohu či ke svátým.³¹

Jelikož v této práci autor vzdává především holt Panně Marii Vítězné a množství modliteb a také písní, které jsou jí věnovány v prameni, odpovídají tomu, že hlavním významem této poutní příručky a zároveň uskutečněné děkovné oslavy v roce 1720 bylo patřičně uctít právě její osobu. Tato pout' mohla přispět také k rozšíření oblíbenosti kultu Panny Marie.

²⁸ MALURA, Jan: *Barokní poutní knihy a zbožná praxe širokých vrstev*. Český lid, Etnologický časopis 104, č. 1, 2017, s. 39-45.

²⁹ MALURA, Jan: *Horo krásná, spanilá! Poutní písně na Moravě (1600-1850)*. Brno 2019, s. 42.

³⁰ Tamtéž, s. 42.

³¹ Tamtéž, s. 42.

Přesněji o tom, jaké katolické poselství poutní kniha čtenáři dokázala dát, se dozvíme při interpretaci textu pramene v následujících kapitolách.

3. Zpráva o bitvě očima katolického kněze

Poutní kniha, která vznikla ku příležitosti oslavy vítězství katolíků v bitvě na Bílé hoře, obsahuje z pohledu historického bádání jednu zajímavou kapitolu, a sice téměř devět stran dlouhou zprávu o průběhu bitvy. Autor kapitolu nazval „*Kurtzer Begriff der Schlacht und erhaltenen Victoria auff dem Weißen Berg*“,³² v níž se zmiňuje o příčinách, které vedly k vojenskému střetnutí, líčí podrobně průběh boje, kde převažuje samozřejmě více náboženského vykreslení bitvy než vojenského, což má také své opodstatnění, které se pokusím vysvětlit v následujících podkapitolách, a v závěru zprávy autor nastínil důsledky onoho slavného vítězství katolické armády.

3.1. Události před bitvou a začátek „hrdinského eposu“

„*UMb das Jahr Christi 1618. hatte die fonst wohlgegründte wahre Cathol. Glauben und Eyffer in Böhmen zimlich abgenommen/ und die Catholische Religion nicht allein in Böhmen/ sondern auch im Land Ungarn und fschier gantz Teutfchland eine fschlechte Grund feste; (...)*“³³ znějí první slova zprávy, v níž autor uvádí zásadní zlom v náboženské krizi, jež probíhala v Čechách a v jiných tehdejších zemích střední Evropy. Avšak jen samotnou třetí defenestrací, která se odehrála 23. května 1618, to však nezačalo. Nesmíme též zapomenout na události odehrávající dávno předtím, v kontextu dějin ve střední Evropě je hlavní příčinou těchto neshod probíhající reformace. K životu se rodily nové protestantské církve, které byly v rozporu s křesťanskou církevní praxí. Neshody mezi náboženstvími vedly k dlouholetému nesváru i v českých zemích, neboť v 17. století nekatolické obyvatelstvo tvořilo již značnou většinu.³⁴

Kněz pokračuje výkladem o tom, jak se Češi bouří proti spravedlivému králi Ferdinandovi II. Štýrskému, který byl posléze nahrazen kalvinistickým králem Fridrichem Falckým, načež brzy poté v českém hlavním městě Praze byla katolická církev ničena („*abgeschaffet*“).³⁵ Zde autor naráží na skutečnou politickou hegemonii evangelických stavů,

³² *Marianisches Jubel-Jahr, Oder Hundert-Jähriges Danck-Fest*, s. 2.

³³ Tamtéž, s. 2.

³⁴ ČORNEJOVÁ, Ivana – KAŠE, Jiří – MIKULEC, Jiří – VLNAS, Vít: *Velké dějiny zemí Koruny české*. Sv. VIII. (1618-1683). Praha, 2008, s. 12-15.

³⁵ *Marianisches Jubel-Jahr, Oder Hundert-Jähriges Danck-Fest*, s. 2.

kteří svými činy cíleně se snažili o potlačení církevního práva a proti některým zvláště nenáviděným složkám římské církve Česká konfederace zaváděla represivní opatření. Ta stvrzovala například vypovězení jezuitů ze všech korunních zemí, zakazovala uvádění nových katolických církevních řádů atd. Katolická víra formálně byla připuštěna, nicméně její vyznavače omezovala a diskriminovala, v případě řadu Tovaryšstva Ježíšova doslova kriminalizovala.³⁶

Po těchto dnes dobře známých politických událostech se text najednou proměňuje téměř až v mytické vyprávění o hledání nových sil a spojenců proti nebezpečí satanského kacířství, které spočívá v nepřátelském vojsku protestantského vyznání.³⁷

Mimoto kněz, který nejenže sepsáním tohoto spisu si přeje vzdát úctu a vděk Bohu a dalším svatým, také touto zprávou líčí příběh, který potvrzoval katolickou víru na úrovni nezpochybnitelného náboženství v 18. století. Text v prameni, kde autor vypráví o bitvě, se blíží téměř k žánru náboženského eposu. Pasáže jsou protkány náboženskými zázraky a hrdinskými činy. Takové hagiografické vyprávění katolická církev hojně využívala, podkladem mohlo být také nařízení Tridentského koncilu, který vítal v náboženských příbězích zapálené „*bojovníky pro věc Krista*“.³⁸

V následujících odstavcích se dozvídáme o mnohých „*böfen Exempel*“,³⁹ autor píše o barbarských činech nekatolíků, jako bylo zneuctění církevního majetku, ničení obrazů, oltářů, kostelů,⁴⁰ a také neustálé zvyšování počtu stoupců nekatolické církve.⁴¹

Pisatel po tomto výčtu o nekřesťanských zločinech píše o nutnosti sjednocení katolické strany, aby nabyla na síle. K sjednocení však bylo potřeba dobrého vedení, které našli v osobě

³⁶ ČORNEJOVÁ, I. – KAŠE, J. – MIKULEC, J. – VLNAS, V.: *c. d.*, s. 38 an.

³⁷ *Marianisches Jubel-Jahr, Oder Hundert-Jähriges Danck-Fest*, s. 2.

³⁸ WEIS, Martin: *Role mariánského kultu při rekatolizaci českých zemí*. Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie. č. 5, 2004. Dostupné z: <https://www.teologicketexty.cz/casopis/2004-5/Role-marianskeho-kultu-pri-rekatolizaci-ceskych-zemi.html> [cit. 15. 3. 2020].

³⁹ *Marianisches Jubel-Jahr, Oder Hundert-Jähriges Danck-Fest*, s. 2.

⁴⁰ Za stavovského povstání, které vypuklo v roce 1618, docházelo především více v Čechách než na Moravě k mnoha násilnostem namířeným nejen na majetek katolické církve, ale i ke katolíkům a jejich kněžím. Mnozí z nich byli například vězněni, mučeni nebo vypovězeni ze země, zvláště hrubě se chovali k jezuitům. Činy nekatolíků daly tak pádný argument k pozdější odvetě. UHLÍŘ, D.: *c. d.*, s. 135 an.

⁴¹ *Marianisches Jubel-Jahr, Oder Hundert-Jähriges Danck-Fest*, s. 2.

panovníka Maxmiliana Bavorského, v pramenu popsán jako „*Durchleucht*“,⁴² jenž byl vyvoleným hrdinou pro záchranu pravé víry. Jenže samotná fyzická síla, která představovala jeho armáda, nestačila.⁴³

Vzápětí se v příběhu objevuje jedna ze zásadních postav. Je jím ctihodný a duchaplný otec Dominik Karmelitánský, který měl za úkol vést katolické vojáky k neopadávající víře a horlivé zbožnosti.⁴⁴ Na této informaci není nic neobvyklého, jelikož pro tehdejší dobu bylo běžné, že duchovní doprovázeli vojsko a těsně před bojem využívali zastávky, aby vojáky vyzpovídali. Poté mohli pronést rozhršení a vojáky tak duševně připravit na možnou smrt pro Boží věc.⁴⁵

K umocnění přesvědčení katolických vojáků o jejich budoucím vítězství autor zmiňuje otcem Dominikem nalezený slavný Strakonický obraz s Pannou Marií, jež měla vypíchnuté oči: „*Alsdann fand er zu Strakonitz eine auff Leinwant gemahlte Bildnußz von der Geburth Chri=fti / auff welchen den bey den JEsu= kindlein kny=end = gemahlten Mutter Maria und Joseph bee=den die Augen aufzgestochen waren ; (...)*“⁴⁶

Obraz Panny Marie byl údajně nalezen v jihočeských Strakonících (jiné zprávy uvádí místo nalezení ve Štěnovicích, zde došlo patrně k záměně jmen) v hradu na nádvoří. K zohavení obrázku došlo pravděpodobně při dobytí hradu neukázněnými vojáky protestantského vyznání. Obraz otec Dominik našel v říjnu roku 1620, když přišel s vojskem vévody Maxmiliána Bavorského do Strakonice.⁴⁷

Tento objev otec Dominik chápal jako osudové znamení a zvěst, že Bůh je na jejich straně a pro jejich vítězství se také přimlouvá Panna Marie. Zde je důležité si všimnout slova „*přimluy*“, jež v německém jazyce překládáme jako „*Fürbitt*“. Ve zprávě o bitvě i v následujících modlitbách a písních se objevuje hned několikrát. Jedná se o podstatnou

⁴² *Marianisches Jubel-Jahr, Oder Hundert-Jähriges Danck-Fest*, s. nepaginovaná strana.

⁴³ Je nutné podotknout, že než došlo k samotné bitvě, předcházelo jí nesčetný počet přesunů vojáků po okolí Prahy, přičemž strana Katolické ligy se potýkala hned s několika problémy. Pěchota trpěla hladem, únavou, generálové řešili zákeřný tyfus, vzpoury bojovníků a také neshody o postupu mezi veliteli vojsk. CHALINE, O.: *c. d.*, s. 122-124 an.

⁴⁴ *Marianisches Jubel-Jahr, Oder Hundert-Jähriges Danck-Fest*, s. nepaginovaná strana.

⁴⁵ CHALINE, O.: *c. d.*, s. 156-157 an.

⁴⁶ *Marianisches Jubel-Jahr, Oder Hundert-Jähriges Danck-Fest*, s. 3.

⁴⁷ BUBEN, M.: *c. d.*, s. 49 an.

informaci - Panna Marie se za vítězství katolíků přimlouvá u Boha, to znamená, že zázrak nezpůsobila sama Panna Marie či milostný obraz, který Dominik našel, nýbrž že ono vítězství bylo dílem Boha. Zde můžeme vidět motiv, jak katolická církev se na jedné straně nebránila v ranném novověku zázračným obrazům, navíc tento termín „zázračný“ či „milostný obraz“ se též běžně vyskytuje v církevních pramenech, ale na druhé straně se však církev snažila zabraňovat spontánní lidové úctě. Nejenže veškeré předměty, které měly být věřícími uctívány, byly pečlivě zkoumány a složitě schvalovány konzistory, ale i ve veškerých církevních textech o zázračném vítězství nad kacíři, jako platí v našem případě, i při jiných situacích (nemoc, aj.) se dozvídáme o těchto přimlouvách světců snad i proto, aby nepřátelé, jako byla strana s protestantským vyznáním, nekritizovala katolickou církev za modlářství, ze zbožšťování toho, co Bůh vlastně není.⁴⁸ Ale vraťme se zpátky k otci Dominikovi.

Text dále vypráví o dalších dvou viděních, které se Dominikovi zdály ve spánku. První z vidění jej varovalo o nečekaném přepadení nepřátelskou armádou, které otec Dominik včas odhalí a dokáže generále a vojáky zburcovat, aby již na nic nečekali a šli se nepřítelům postavit. Druhý sen zjevoval, jak jej nabádala Panna Marie k větší důvěře v její pomoc a přimluy u Boha.⁴⁹ O podobných zprávách o nočním vidění otce Dominika píše taktéž francouzský historik Olivier Chaline, který se v jiných pramenech dočetl, že vidění bylo od Marie i Ježíše a trvalo několik hodin, jež zachycovalo zářícího serafína s připravenou nebeskou armádou k boji, a poté obraz ukazující cestu do Compostelly, přičemž toto vidění vyjadřovalo otci Dominikovi, kam by se měl po bitvě vydat.⁵⁰

Avšak jeho víra a víra u bojovníků měla být prověřena. Autor totiž poznamenává, že ačkoliv katolická armáda byla dobře vycvičena a měla celkově převahu v počtu vojáků proti nepřítelům,⁵¹ v katolické armádě zuřil mor, na který zemřelo údajně přes tři tisíce mužů.⁵²

⁴⁸ MIKULEC, Jiří: *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*. Praha 2013, s. 188.

⁴⁹ *Marianisches Jubel-Jahr, Oder Hundert-Jähriges Danck-Fest*, s. 3.

⁵⁰ CHALINE, O.: *c. d.*, s. 124 an.

⁵¹ Počty sil se v každých pramenech různí. Historici se většinou přiklánějí k těmto počtům: na straně nepřátelské mohlo na bojišti být maximálně jednadvacet tisíc mužů, většinou se udává kolem patnácti tisíc, na straně katolické byl celkový počet vojáků hned o několik tisíc větší, ale v den bitvy byly k dispozici jen některé oddíly především logistické síly, která představovala přibližně třináct až čtrnáct tisíc mužů. CHALINE, O.: *c. d.*, s. 128-129 a 144-146 an.

⁵² *Marianisches Jubel-Jahr, Oder Hundert-Jähriges Danck-Fest*, s. 3.

„*Unfere Armee aber folgte ihm nach mit groffen Vertrauen/ und eyffrigen Gebeth/ weilen ihnen der Feind an Mannschafft / wie auch an den Vorthail weit überlegen ware /unfere Armee aber sehr abgemattet / viel darvon kranck / und von der Pest / und hitzigen Fieber über 3000. Mann ge= storben waren. Dahero dann mit bethen und bitten den höchsten Gott / und die gebenedeyte Mutter und Fürsprecherin Mariam umb nöthige hülf zu leyften inständig anruffeten ; (...)*“⁵³ Jak uvedena citace praví, mor katolické vojsko nezastavilo, naopak ještě více umocnilo jejich přesvědčení, že přes tyto překážky dosáhnou úspěchu, jen stačí setrvat ve víře a plně důvěřovat v božskou pomoc.

Brzy poté začíná bitva a otec Dominik horečně hlásal vojákům, aby v modlitbách setrvali a statečně nepřátelům odporovali do konce svých sil.⁵⁴ O vystoupení karmelitánského kněze mezi vojáky zmiňuje ve své monografii i historik Chaline, který výstup Dominika posuzuje za důležitý moment, jež zvrátil celý průběh bitvy. Scénu příchodu otce historik přibližně líčí takto: V horlivých přípravách, během něhož se velitelé dohadují o strategii a provedení útoku na nepřátele, se na místě objevuje neočekávaný otec Dominik se Strakonickým obrazem, který do debaty skočil a prohlašoval, že je okamžitě třeba vytáhnout na nepřítel, protože vítězství je na dosah. Tato scéna se pochopitelně v každých jiných pramenech různí, ale její pointa je stejná. Také záleží, kdo byl autorem pramenů, které popisují Dominikův výstup, kupříkladu historik Chaline vychází z pramenů od údajných očitých svědků, ostatních zповědníků, kteří otce Dominika zrovna doprovázeli.⁵⁵

3.2. Bitva a náboženské drama

S provoláváním hesla „*Heilige Maria*“⁵⁶ se katolické vojsko střetlo s nepřáteli.⁵⁷ Avšak narazili na velký odpor a katoličtí vojáci se museli stáhnout zpět. Pravděpodobně má autor na mysli nevýhodnou situaci, kdy se katolické vojsko nacházelo v nepříznivém terénu, odkud nemělo možnost pozorovat manévry nepřátelského vojska, a nemohli tak odhalit jeho bitevní

⁵³ Tamtéž, s. 3.

⁵⁴ Tamtéž, s. 3.

⁵⁵ CHALINE, O.: *c. d.*, s. 159-160 an.

⁵⁶ *Marianisches Jubel-Jahr, Oder Hundert-Jähriges Danck-Fest*, s. nepaginovaná strana.

⁵⁷ Katolická armáda postupovala na místo boje celou noc, skládala se z ligistické síly a také z císařské, avšak ta postupovala pomaleji za ní. Menší potyčky se udály i během postupu k Bílé hoře. Prameny zde píší už o některých zásadních chybách, kterých se dopustila stavovská armáda. Samotná bitva na Bílé hoře započala pravděpodobně v poledních hodinách 8. listopadu roku 1620. CHALINE, O.: *c. d.*, s. 142-143 an.

postavení, opevnění, zákopy, také zda hrozila palba z děl a mušket, proto katolické vojsko bylo nuceno k útoku na nepřítele i přes nevýhodnou pozici.⁵⁸

Ukázka z pramene nám líčí, co se odehrávalo dále: „*Der Herzog über dieses höchst betrübet/ klagte folches dem Ehrwürdigen Pater Dominico, welcher damahlens in eyffrigen Gebeth verharrete; Diefer dann / folches vernehmend / setzte sich gleich selbst zu Pferd / ritte mit den Hertzog/ sein Crucifix in der Hand haltend / und den höchsten Gott eyffrigft anruffend / damit er seine und seiner Heil. Mutter Sach mit recht und barmhertzigft gegen uns aufzuführen wölle.*“⁵⁹

Autor sděluje i některá tvrzení z řad přeživších nepřátel. Ti údajně přiznali, že viděli nadpozemské muže („*himmlifch Männer*“)⁶⁰ s knězem v čele, jenž svíral v ruce krucifix a na hrudi měl zavěšen obrázek Panny Marie. Drama vystupňuje aktem, při němž se měl objevit na obloze obrovský blesk, který zaútočil na nepřítele. Vzápětí se heretičtí vojáci začali strachem doslova třást, a dokonce i jejich koně. Nezbyvalo jim nic jiného, než se dát na útěk.⁶¹ Tím byla bitva skončena.⁶²

Samozřejmě, že důvodem porážky stavovské armády nebyly náboženské zázraky jako například v podobě blesku, jež byl poslán Bohem z nebes. Zde se jedná o náboženskou interpretaci příběhu, jak jej viděla katolická církev. Je tedy třeba zdůraznit, že jde spíše o historicko – hagiografické pojednání o vzpomínané bitvě.⁶³

Mimo jiné mezi skutečné hlavní příčiny v neúspěchu stavů patří především: špatné placení žoldnéři, rivalita mezi generály, která se odrazila i ve vedení bojových operací, disciplína uvnitř armády, vojsko, které bylo nedostatečně motivováno panovníkem Fridricha

⁵⁸ CHALINE, O.: *c. d.*, s. 154-155 an.

⁵⁹ *Marianisches Jubel-Jahr, Oder Hundert-Jähriges Danck-Fest*, s. nepaginovaná strana.

⁶⁰ Tamtéž, s. 4.

⁶¹ Tamtéž, s. 4.

⁶² O těchto a dalších podobných zázračných výjevech vypráví také historik Chaline, který vychází hned z několika pramenů hovořících o otci Dominikovi, který horlil na koni s jedinou zbraní v ruce, jež byl kříž a na prsou ukazoval zohavený obraz. CHALINE, O.: *c. d.*, s. 204-206 an.; (Tento náboženský výjev v bitvě a vše, co souviselo s náhlým vítězstvím katolíků, historik detailněji popisuje v kapitole nazvané „*Náboženský smysl bitvy*“, ve které se pokouší o vysvětlení prudkosti boje, o extrémní horlivosti vojáků pro věc katolicismu. Tato kapitola je doplněna řadou zajímavých historikových hypotéz.)

⁶³ MALURA, Jan: *Horo krásná, spanilá! Poutní písně na Moravě (1600-1850)*. Brno 2019, s. 48.

Falckého. Navíc s jeho volbou jako krále počítali stavové s vojenskou pomocí z Anglie či od protestantů z Německa. Pomoc však nedorazila ani z jedné uvedené země.⁶⁴

3.3. Po bitvě

Po bitvě následovalo pronásledování a zahánění zbylých nepřátelských vojáků do Vltavy, kde se většina údajně utopila, ukořisťování nepřítelových zbraní, které pohodili na zem poražení bojovníci při útěku. Zpráva o vítězství se rychle rozšířila do Prahy a okolí a nastal čas velkých oslav, neboť jak uvádí nadšený autor díla, vítězství připadlo spravedlivě katolíkům a země byly zachráněny. Osmý listopad roku 1620 se tak zapisuje do křesťanských dějin.⁶⁵

V dalších řádcích se pisatel vyjadřuje posměšně o útěku Fridricha Falckého, který uprchl z Prahy ještě předtím, než boje skončily.⁶⁶ Avšak ve skutečnosti vláda krále Fridricha Falckého byla složitější. Jak dokládají některé soudobé prameny, laxní vztah ke kalvinistickému králi nechovala pouze jen katolická společnost v zemi, ale například i Židé, luteráni, husité, kteří se dokonce radovali z pádu kalvinistů a oslavovali jejich prohru díkuvzdáním, kdy pořádali oslavné mše právě k příležitosti císařského vítězství v bitvě. Kalvínství nenašlo v českých zemích přízně a podle toho tak konec vlády tzv. Zimního krále odpovídal.⁶⁷

Pisatel pramene se také pozastavuje nad celkovými počty ztrát a poraněných vojáků na obou stranách, přičemž i zde musíme být velice kritičtí, počty nejsou pravděpodobně správné. Na straně nepřátel uvádí na devět tisíc padlých,⁶⁸ což je číslo okatě přehnané a na straně katolických vojsk píše na dvě stovky mrtvých a na jedno sto poraněných.⁶⁹ Tyto číselné údaje můžeme brát jako chtěným vyzdvižením bojeschopnosti katolické armády.

V odborné literatuře se setkávám s různými počty padlých bojovníků. Historik Chaline uvádí, že ačkoli se jedná o bitvu krátkou, vyžádala si něco přes tisíc mrtvých, čtyři sta až pět set na straně katolické a pět až sedm set na straně stavů. Jedná se pouze o počet vojáků, jenž zemřeli přímo v bitvě, nikoliv kteří byli pobiti na útěku, při kterém bylo pravděpodobně

⁶⁴ CHALINE, O.: *c. d.*, s. 135-137 an.

⁶⁵ *Marianisches Jubel-Jahr, Oder Hundert-Jähriges Danck-Fest*, s. 4.

⁶⁶ Tamtéž, s. nepaginovaná strana.

⁶⁷ ČECHURA, J.: *c. d.*, s. 312 an.

⁶⁸ *Marianisches Jubel-Jahr, Oder Hundert-Jähriges Danck-Fest*, s. 4.

⁶⁹ Tamtéž, s. nepaginovaná strana.

usmrceno jedenkrát tolik mužů, samozřejmě na straně nepřátel. Celkový počet padlých na obou stranách tak činí okolo dvou tisících mrtvých.⁷⁰

Dále autor píše o nařízeních, které byly ihned po bitvě nastoleny. Do měst se vracelo vyhnané katolické duchovenstvo, aby zahájilo svou práci v kostelech a kláštorech, docházelo také k obrácení odpadlíků, rušily se nekřesťanské sekty. Celkově z textu vyznívá, že země byly zachráněny od bludařství a znovu sjednoceny pod pravou vírou a katolického panovníka, jenž byl zvolen z Boží milosti.⁷¹

Vítězství tedy bylo obyvateli Čech zcela vítáno,⁷² a celý text je v tomto duchu napsán. Informace se zdají být v rozporu s tím, co psali jiní čeští i cizí kronikáři o bitvě a Česích, avšak musíme si uvědomit, že to byli kronikáři protestantského vyznání, kteří měli pochopitelně na konec bitvy více než odlišný názor, než jako tomu bylo u katolických autorů. Máme tu tedy dvě odlišné verze, které informují o reakci obyvatel na vítězství katolických vojsk v bitvě na Bílé hoře.

Zatímco zde v prameni přijali katolíci s obrovskou slávou své vítězství, které bylo spravedlivě zasloužené a všemi obyvateli vítané, od kronikářů, historiků protestantského vyznání se naopak dozvídáme, že sami Češi byli na straně protestantů, tudíž na straně poražených. Například exulantský spisovatel a historik Pavel Skála ze Zhoře ve své kronice uvedl pár vět převzatých od historika a kanovníka Auberta Mirea z Bruselu: „*Ti, hle, ta vznešená bitva, kteroužto celé Království české jako jednou ranou jest podmaněno a přemoženo, kterouž Čechové, předtím, jakž vůbec se zdálo, nepřemoženi, do konce jsou v síle své zmoženi a na mizinu přivedeni! (...)*“⁷³

O velkém neštěstí a katastrofě, který plynul z výsledku bitvy pro české země, píše mnoho historiků, především v 19. století v souvislosti s Národním obrozením, přičemž pro většinu těchto obrozenců, intelektuálů, vědců a umělců výsledek bitvy znamenala národní pohromu, ba dokonce začátek konce samostatnosti české (nejde o státní samostatnost – ta v té době samozřejmě neexistovala, spíše historikové a jiní myslitelé chtěli vyjádřit, jak byl proces národního uvědomování, který spěje přirozeně ke vzniku samostatného státu, přerušen.) Takto psal například francouzský historik, vážený profesor na Sorbonně, Ernest Denis, který uvedl ve

⁷⁰ CHALINE, O.: *c. d.*, s. 192-193 an.

⁷¹ *Marianisches Jubel-Jahr, Oder Hundert-Jähriges Danck-Fest*, s. 5.

⁷² Tamtéž, s. 4.

⁷³ ČORNEJOVÁ, I. – KAŠE, J. – MIKULEC, J. – VLNAS, V.: *c. d.*, s. 62 an.

své několikadílné práci *Čechy po Bílé hoře* následující: „*Tato půtka Bělohorská stala se nenapravitelným neštěstím, protože přemožení přijali hned ortel osudu. (...) Katolíci měli pole volné a plány jejich byly dávno hotové: drali se až do hloubi útrov národa, aby mu vyrvali jeho víru; div, že nemocný tím nezašel. Následky Bílé hory byly vážné pro Evropu: jí zastaven zajisté pokrok protestantismu a na čas Habsburkům vrácena moc v Německu. Pro Čechy byly rozhodné; dřeny bez nože, na dvě století vydány nejnesmiřitelnějšímu despotismu náboženskému a politickému, přestaly hrát úlohu mezi národy samostatnými, a zdálo se, že zapomínají již i na své dějiny a na svůj jazyk. Nikde reakce katolická nebyla tak prudká a netrvala tak dlouho, protože nikde reformace nebyla zapustila kořenů tak hlubokých, nikde také nebyla osudnější, (...)*“⁷⁴

V dnešní době se však mnoho historiků shoduje na tom, že jde o tzv. pobělohorský mýtus.⁷⁵ Sice je pravda, že důsledkem Bílé hory byla rekatolizace obyvatelstva, konfiskace a emigrace nekatolíků a také příchod převážně německojazyčné šlechty, jež podle vlastenců v 19. století přispělo k úpadku jazyka českého, avšak zde musíme si uvědomit, že Čechy byly dvojjazyčným územím již dávno před bitvou a samozřejmě masivnější prosazování němčiny v 18. století souviselo s vytvářením moderního centralizovaného státního aparátu, takže můžeme konstatovat, že jakási cizí vláda či germanizace jsou mýty českého národa, jež nemají oporu v historických faktech.⁷⁶ Ale opusťme problematiku pobělohorského mýtu, jelikož autor ve zprávě dále líčí zajímavé události, ke kterým došlo po skončené bitvě.

Následují informace o reakci papeže Pavla V., který na počest vítězství katolíků v bitvě uskutečnil v Římě procesí. Tohoto průvodu se zúčastnili nejvýše postavení církevní hodnostáři.⁷⁷ Oslavovalo i Jeho Veličenstvo panovník Ferdinand spolu s ostatními kurfiřty a vladaři v českých zemích, kteří děkovali za dobrotu, laskavost Boha a milosrdenství Panny Marie.⁷⁸

Od tehdejšího panovníka Ferdinanda II., jenž byl zavázán královským úřadem v letech 1620-1637, se očekávalo, že bude pečovat o blaho a spásu duší svých poddaných, a protože samospasitelná víra byla pouze katolická, rekatolizace se stala morální povinností nejen pro Ferdinanda II., ale pro každého katolického vladaře v zemi. Bylo to v jejich vlastním zájmu,

⁷⁴ DENIS, E.: *c. d.*, s. 10-11 an.

⁷⁵ Více například: DOSTÁLKOVÁ, Lucie: *Bělohorský mýtus a mystifikace*. Bohemica Olomucensia. 3, 2013, č. 1, s. 77–81.

⁷⁶ RYCHLÍK, J.: *c. d.*, s. 86 an.

⁷⁷ *Marianisches Jubel-Jahr, Oder Hundert-Jähriges Danck-Fest*, s. 5.

⁷⁸ Tamtéž, s. nepaginovaná strana.

jelikož jedině všeobecně sdílená katolická církev zaručovala v zemi eventuální stabilitu a pořádek.⁷⁹

Velké vítězství si zasloužilo uskutečnit procesí nejenom v papežském městě, ale také i v Praze, načež tyto oslavné průvody měly být pořádány pravidelně každý rok.⁸⁰ A skutečně z dochovaných zpráv se dozvídáme, že tyto výroční procesí katolická církev pořádala už během 17. století hned několikrát. Například existuje zpráva z roku 1634, kdy ve výroční den bitvy průvod věřících putoval od chrámu sv. Víta v Praze až do kapličky na Bílé hoře, jež byla předchozí stavbou budoucího poutního kostela.⁸¹ Vedle procesí měly samozřejmě být v ostatních katolických chrámech v celé zemi uskutečňovány slavnostní mše a kázání, kde by se na velkou událost vzpomínalo.⁸²

⁷⁹ MIKULEC, Jirí: *31. 7. 1627. Rekatolizace šlechty v Čechách. Či je země, toho je i náboženství*. Praha 2005, s. 18.

⁸⁰ *Marianisches Jubel-Jahr, Oder Hundert-Jähriges Danck-Fest*, s. nepaginovaná strana.

⁸¹ ROYT, J. - NAJMANOVÁ, A.: *c. d.*, s. 8 an.

⁸² *Marianisches Jubel-Jahr, Oder Hundert-Jähriges Danck-Fest*, s. nepaginovaná strana.

4. Modlitby

Hlavní náplní poutních knih byly samozřejmě modlitby, jejichž smyslem bylo zprostředkovat čtenáři texty, pomocí nichž, v případě našeho pramene, poděkovali Bohu a ostatním svatým za poskytnutí milostivé pomoci katolickým bojovníkům v bitvě na Bílé hoře a dále žádali o věčnou ochranu, aby ke katastrofě nikdy v budoucnosti nedošlo.

V prameni všechny uvedené modlitby se vztahují k zasvěceným patronům, kaplím, oltářům a dalším posvátným předmětům, které byly součástí tehdejšího areálu poutního kostela Panny Marie Vítězné na Bílé hoře.

4.1. Modlitby ke sv. patronům a kaplím

Jedna z prvních modliteb v prameni je věnována Nejsvětější Trojici, v níž věřící vzdávali vděčné poděkování za dosažené vítězství v bitvě a dále žádají o věčnou ochranu před nepřáteli, aby byla zachována katolická víra.⁸³ Tato modlitba se vztahovala k severozápadní třetí kapli, založené a zasvěcené Nejsvětější Trojici v roce 1713.⁸⁴

Dále následují modlitby k českým patronům. Nejprve je to modlitba ke sv. Hilariovi, ve které věřící svatého mučedníka pokorně prosí o přimluvy u Boha, aby byl vždy milostivý a chránil jejich duše před zlými pokušeními.⁸⁵ Modlitba byla věřícími pronášena ve druhé kapli, která byla přistavěná v roce 1712 na severu ke kněžišti kostelíka.⁸⁶

Modlitba k sv. Rozálii vyjadřuje díky za záchranu před zákeřnou nemocí a žádá, aby se milostivá Rosálie přimlouvala u Boha pro odpuštění hříchů.⁸⁷ Modlitba byla vyslovována v jižní oktogonální kapli postavené a zasvěcené této patronce roku 1710.⁸⁸

Modlitba ke sv. Anně představovala slova proseb o ochranu před ujmou a osvobození před nouzí.⁸⁹ Sv. Anně, vyvolené matce Marie boží rodičky, byl zasvěcen oltář, jenž se tehdy nacházel naproti v lodi oltáře sv. Václava.⁹⁰

⁸³ *Marianisches Jubel-Jahr, Oder Hundert-Jähriges Danck-Fest*, s. nepaginovaná strana.

⁸⁴ ROYT, J. - NAJMANOVÁ, A.: c. d., s. 13 an.

⁸⁵ *Marianisches Jubel-Jahr, Oder Hundert-Jähriges Danck-Fest*, s. nepaginovaná strana.

⁸⁶ ROYT, J. - NAJMANOVÁ, A.: c. d., s. 10 an.

⁸⁷ *Marianisches Jubel-Jahr, Oder Hundert-Jähriges Danck-Fest*, s. nepaginovaná strana.

⁸⁸ ROYT, J. - NAJMANOVÁ, A.: c. d., s. 10 an.

⁸⁹ *Marianisches Jubel-Jahr, Oder Hundert-Jähriges Danck-Fest*, s. nepaginovaná strana.

⁹⁰ ROYT, J. - NAJMANOVÁ, A.: c. d., s. 13 an.

Poutní knížka dále uvádí další zbožné modlitby, které věřící mají použít při návštěvě ostatních kaplí. První z nich je zasvěcená sv. Václavovi, jež byla vystavěna v pořadí jako poslední koutová kaple ambitu v roce 1714.⁹¹ V této modlitbě lidé srdečně prosí patrona o stálou ochranu nejen celé vlasti, ale také všech sousedních zemí před kacířskými nepřáteli.⁹²

Pro kapli zasvěcenou sv. Janu Nepomuckému, jež se nachází v jihovýchodním koutě tehdy budoucího ambitu, vystavěna v roce 1712, sloužila modlitba, ve které se věřící obraceli na českého patrona s prosbou taktéž o ochranu před nepřáteli a pomoc žít zbožným životem, který by byl ukončen blaženou smrtí.⁹³

Modlitba určená pro kapli zasvěcenou sv. Adalbertovi se žádá z kaplí tehdy nenacházela a ani dnes nenachází, můžeme se pouze domnívat, že pravděpodobně může jít o kapli zasvěcenou sv. Vojtěchovi, umístěná v severovýchodním koutě tehdy budoucího ambitu, která byla postavena v roce 1710.⁹⁴ Nicméně modlitba pro kapli sv. Adalberta žádá o vedení k počestnému životu, jenž by byl zušlechtěn horlivostí ke katolické víře, svatý představoval pro věřící vzor, který věrně následoval Kristovo učení.⁹⁵

Poté následují modlitby, které jsou věnovány všem zbylým zasvěceným oltářům, pozůstatkům, relikviím svatých a obrazům, které jsou umístěny na Bílé hoře.⁹⁶ V poutní knížce také nechybí modlitba, která je adresována všem zeměpánům, jenž jsou pověřeni úkolem chránit naši zemi před dalšími lstivými nepřáteli a před veškerým zlem, které představuje kacířství, válku či mor.⁹⁷

4.2. Modlitby k požehnané Panně Marii

Zajímavé jsou modlitby věnované Panně Marii, jež měli věřící použít při návštěvě hlavního kostela, nacházející se uprostřed nádvoří, který je centrální stavbou poutního areálu

⁹¹ Tamtéž, s. 13 an.

⁹² *Marianisches Jubel-Jahr, Oder Hundert-Jähriges Danck-Fest*, s. nepaginovaná strana.

⁹³ Tamtéž, s. nepaginovaná strana.

⁹⁴ ROYT, J. - NAJMANOVÁ, A.: *c. d.*, s. 10 an.

⁹⁵ *Marianisches Jubel-Jahr, Oder Hundert-Jähriges Danck-Fest*, s. nepaginovaná strana.

⁹⁶ Tamtéž, s. nepaginovaná strana.

⁹⁷ Tamtéž, s. nepaginovaná strana.; Pro lepší představu a orientaci, kudy poutníci areálem procházeli, kde se přesně nacházejí konkrétní kaple atd., odkazuji na obrazovou přílohu č. 3., která zachycuje plánec poutního kostela na Bílé hoře.

s křížovým půdorysem.⁹⁸ Malý chrám, který vznikl z původní kaple, byl již v roce 1706 zasvěcen právě Panně Marii Vítězné,⁹⁹ a jehož hlavní oltář od roku 1708 zdobila kopie tzv. Strakonického obrazu, aby připomínal jeho zázračné přispění Panny Marie v bělohorské bitvě.¹⁰⁰

Zbožná slova modliteb vyjadřují úctu a vděk za záchranu katolictví ze spárů kacířství milosrdné Panně Marii,¹⁰¹ jenž má být navěky katolíky chválena, neboť: „*Du hast durch deine mächtige Fürbitt / hohe Verdiensten und treuen Beystand unser liebes Vatterland von der leydigen Pest der verdambten Ketzeren/ und uns alle dardurch von der Gefahr des ewigen Untergangs errettet.*“¹⁰²

Z citace je také zřejmé, k čemu ono kacířství přirovnávali - k velice nebezpečnému moru, hubící jedince, avšak s tím rozdílem, že nezabíjel fyzicky, nýbrž ničil duše lidí, jež uváděl do ztracení. O to více byla hereze lidí s protestantským vyznáním v očích katolické církve zhoubnější nemocí. Toto hyperbolické přirovnávání kacířství k moru je důkazem, proč tato bitva byla pro katolictví důležitá. Mimoto v té době potridentská katolická teologie, na rozdíl od středověkého pojetí, pozměnila význam slova kacíř - už jím totiž neoznačovala pouze příslušníka nějaké nekřesťanské sekty, ale především jakožto člena protestantské církve.¹⁰³

Vedle toho modlitby k Panně Marii můžeme označit v rámci celého obsahu poutní knížky za klíčové a vrcholné. V některých případech při vzdávání holdu Panně Marii mohli věřící modlení vnímat jako citové rozjitřené milostné vyznání,¹⁰⁴ jelikož pasáže těchto modliteb projevují až láskyplnou oslavu její požehnané osoby, jež je plná mateřské vřocnosti, zároveň texty nabírají na dojmu, že věřící měli být ji hluboce zavázáni, a dokonce i ponížení, jakých skutků musela Panna Marie pro jejich záchranu učinit: „*(...) O Maria! Mit kindlichen Ver=trauen bin ich auch anhero zu dir kommen/?ffe dich demüthigft an/ und opffere dir ?ff alle meine gethane Schritt und Tritt/ alle Befchwärnuffen/ gute Wer=ke und Andacht/ ich befehle mich auch ; sambt den Meinigen / in deinen gebene=deyten Schutz / und Mütterliche Treu und*

⁹⁸ ROYT, J. - NAJMANOVÁ, A.: c. d., s. 19 an.

⁹⁹ Tamtéž., s. 9 an.

¹⁰⁰ Tamtéž., s. 10 an.

¹⁰¹ *Marianisches Jubel-Jahr, Oder Hundert-Jähriges Danck-Fest*, s. nepaginovaná strana.

¹⁰² Tamtéž., s. nepaginovaná strana.

¹⁰³ ŠKARPOVÁ, M.: c. d., s. 41 an.

¹⁰⁴ MALURA, Jan: *Barokní poutní knihy a zbožná praxe širokých vrstev*. Český lid, Etnologický časopis 104, č. 1, 2017, s. 43.

*Fürbitt / demüthigft bittend ; du wollest mich mit den Mütterlichen Augen deiner Barmhertzigkeit liebeichft anschauen / mir in meinem Anliegenheiten / und ammeisten in dieser Noth N. Mütterlich zu Hülf kommen / (...)*¹⁰⁵

4.3. Náboženská bitva a hrdinka Panna Marie

Ačkoliv se někteří z historiků o bitvě na Bílé hoře vyjádřili jako o „šarváce“,¹⁰⁶ která netrvala ani ne dvě hodiny, byla to bitva především náboženská, z níž v katolickém světě vyšla jako největší hrdinka, vedle statečného otce Dominika a katolického vojska, Panna Marie.

Použila jsem slovo hrdinka, který se nyní pokusím objasnit a vysvětlit. Česká společnost v 18. století žila v období protireformace, která doznávala právě v barokní době, z níž pramen pochází. Katolicismus, který se snažil svět obrátit na svou stranu, svou religiozitu prezentoval s dokonalou pompou, jako by se snažil „v jistém smyslu strhnout nebesa k zemi“.¹⁰⁷

Pro svůj cíl využíval mnohé prostředky, ať už to byla násilná konverze, či jezuitská výchova a školy, barokní architektura zastoupena například skvostnými chrámy, které měly samy evokovat božské království na zemi a jiné. K těmto a k mnohým dalším neuvedeným způsobům, jak udělat z člověka katolíka, napomáhaly také kulty svatých. Právě jejich dojemná historie o jejich skutcích a zázracích měla člověka zaujmout a vést k víře v katolického Boha. Víra se poté proměnila v úctu, již měl člověk opakovaně prokazovat svou přítomností při bohoslužbách a slovem projevovat v modlitbách, ve kterých si neustále připomínal jejich bohumilý život a skutky. Na této platformě se v barokním světě, pro který spíše platí v současných očích člověka pojmenování jako iracionální svět přeplněný náboženských zjevů a zjevení, se formoval onen heroismus.¹⁰⁸

Toto hrdinství docela jistě platí i pro Pannu Marii Vítěznu. Její příběh, který vznikl za zvláštních okolností, jenž započal nálezem Strakonického obrazu a pokračoval mariánským vnuknutím neskutečné odvahy a nezdolné naděje otci Dominikovi, který posléze víru v pomoc

¹⁰⁵ *Marianisches Jubel-Jahr, Oder Hundert-Jähriges Danck-Fest*, s. nepaginovaná strana.

¹⁰⁶ KAFKA, František: *Zlatý věk Růží, kus české historie 16. století*. České Budějovice 1966, s. 205.; I s tímto pojmem musíme zacházet opatrně, ne všichni historici píšící o Bílé hoře se zabývají konkrétními aspekty boje, v publikaci historika Chalína najdeme řadu informací, které označují bitvu, která byla vyčerpávající, a ve které došlo k množství nepředvídatelných zvrátů i využití nebezpečnějších palných zbraní, nově zavedených bojových taktik atd. CHALINE, O.: *c. d.*, s. 162-163 an.

¹⁰⁷ KALISTA, Z.: *c. d.*, s. 111 an.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 111.

Panny Marie předal i katolickému vojsku, se stal populární a pro svůj působivý děj - boj proti ďábelským kacířům - dokázal u mnohých probudit hlubokou úctu.

„(...) *Ich falle vor deinen Gnaden= Bild andächtigst nieder / und mit deinen Schutz= kindern ehre und benedeye ich dich/ ich lobe und prey= dich / die du in der himmlischen Glory als Königin Himmels= und der Erden regierest/ und allhier in diesem Gnaden= Orth deine Hülff und Gnaden erthei= ft / und uns von Gott alles erbitten unft. O Maria! (...)*“¹⁰⁹ Zde můžeme vidět také projev zbožnosti k milostnému obrázku, jenž věřícím mohl způsobit až silný afektovaný zážitek.¹¹⁰

Vedle modliteb tu v pramenu stojí i oslňující slova chvalozpěvů, jež měly u věřících povzbuzovat k větší zbožnosti.

¹⁰⁹ *Marianisches Jubel-Jahr, Oder Hundert-Jähriges Danck-Fest*, s. nepaginovaná strana.

¹¹⁰ MALURA, Jan: *Barokní poutní knihy a zbožná praxe širokých vrstev*. Český lid, Etnologický časopis 104, č. 1, 2017, s. 43.

5. Chvalozpěvy

K hodnotnějšímu a individuálnímu, nebo k společnému náboženskému rozjímání v kostelích, autor čtenáře vyzývá: „(...) *Spreche daher mit allen/ und in Nahmen aller Christen / das göttliche Lobgefäng sambt folgender Danckfagung.*“¹¹¹ V poutní knížce se nacházejí dohromady tři chvalozpěvy, z nichž jedna je věnována Bohu, jde o známý slavnostní hymnus „*Te Deum Laudamus*“, jenž je uveden v prameni německy,¹¹² a poté následují chvalozpěvy, které jsou zpívány o Panně Marii.

Právě hlavním a nejrozšířenějším druhem umělecké hudby v 18. století v českých zemích byla hudba chrámová, nebo-li liturgická, k níž měly přístup nejširší vrstvy obyvatelstva. Navíc v období baroka začala získávat na oblibě hudba figurální, to znamená vícehlasný zpěv s doprovodem nástrojů, která se postupem času stala součástí slavnostních, poté i obyčejných mší v kostelích. Lidem se tedy otevřel okázalejší způsob k modlitbě k větší cti a slávě Boží prostřednictvím zpěvů chorálů, který nejenže mohl zintenzivnit efekt zpívaných slov, ale mohl nabýt lid dojmu křesťanské kontinuity a spojenectví.¹¹³

Jedna z písní, která je uvedena v prameni, je zde napsána bez notového záznamu a její kompozice a obsah je podobný k lyrické oslavné básni. Zde se zpívají slova o zlých kacířských zloduších, které Panna Marie překonala: „*Maria hat gekampft / auff deifen Weissen Berg! Die Ketzer hier gedämpft (...)* Viel tausend Ketzer waren/ darvon blieb schier kein Bein/ Maria hat sie all verjagt / was übrig war zur Beut gemacht: Victori klingt! Victori fängt! (...)“¹¹⁴

Nejenže píseň činí z Panny Marie odvážnou bojovnici s nadpřirozenou mocí, další pasáže nám odkrývají, že vítězství katolíků bylo vytouženým koncem všech obyvatel v celých českých zemích, jelikož: „*Die Ketzer thäten schlagen/ und traun auff ihre Krafft! Das Böhmerland sehr plagen / bald wurden sie gestrafft (...)*“¹¹⁵ A tak díky údajnému zásahu Panny Marie píseň píše o znovu osvobozeném území od zlých bezvěrců a po každé sloce opakuje: „*Dir Lob man fängt / dir Danck erklingt im gantzen Böhmerland.*“¹¹⁶

¹¹¹ *Marianisches Jubel-Jahr, Oder Hundert-Jähriges Danck-Fest*, s. nepaginovaná strana.

¹¹² Tamtéž, s. nepaginovaná strana.

¹¹³ BĚLINA, P. – KAŠE, J. – MIKULEC, J. a spol.: *c. d.*, s. 658-659 an.

¹¹⁴ *Marianisches Jubel-Jahr, Oder Hundert-Jähriges Danck-Fest*, s. nepaginovaná strana.

¹¹⁵ Tamtéž, s. nepaginovaná strana.

¹¹⁶ Tamtéž, s. nepaginovaná strana.

Uvedené příklady nám mohou odhalit určité záměry, které chtělo katolické náboženství v 18. století dostát. Ze všech uvedených pasáží v práci, jak z dříve rozebrané zprávy o bitvě, tak i z modliteb a písní, vyplývá, že texty prezentovaly církev jako zachránkyni a osvoboditelku českých zemí a úkol zprostředkovatelky této záchrany padl na osobnost Panny Marie.

„*Was schadet es/ dafs Ihr geraubt das Augen= Liecht? Weil Sie alls wohl verficht/ vieweil Sie nichts verficht!*“¹¹⁷ tak se nazývá druhý chvalozpěv, jež je doprovázen notovým záznamem.¹¹⁸ Z mého volného předkladu: „Jaká újma se jí stala, když byla uloupena o zrak? Protože oni jsou přesvědčeni, že něco vidí, i když jí oči chybí?“ se domnívám, že hlavním motivem této písně se stal Strakonický obraz Panny Marie, jenž našel otec Dominik, a jak prameny uvádějí, oči Matky byly poškozené kacíři. Ze slov je zjevné, že píseň je protkána různými uměleckými jazykovými prostředky jako jsou přirovnání a metafory, proto každý čtenář či zpěvák mohl slova chvalozpěvu pochopit různě. Evidentní je, že tato píseň akcentovala hodnotu Strakonického obrazu, který dokázal změnit celý chod bitvy a ukazuje skutečnou pravou víru, jež představuje katolický Bůh, neboť i přesto, že člověk může být slepý, srdce ho dovede na bezpečnou cestu bez kacířských záměrů:

*„Ihm werd Ich finden Rath/
Obs Ungern unger hat
Klag / stillen Plag/ und Rauben/
Ift es so ketzer= wild
Und führt mich in den Schild:
Mafz es was Ich wil glauben.“*¹¹⁹

V písni se dále uvádí, že ještě dnes stále žije mnoho lidí, kteří se stavějí vůči katolictví chladně: „*Viel Menschen funden kalten.*“¹²⁰ Slova písně se tak snaží u lidí povzbudit k silnější vnitřní zbožnosti.

¹¹⁷ Tamtéž, s. nepaginovaná strana.

¹¹⁸ K problematice k duchovním písním musím upozornit, že věnuji pozornost pouze slovesní složce, tedy, že se zabývám písňovými texty, nikoliv nápěvy.

¹¹⁹ *Marianisches Jubel-Jahr, Oder Hundert-Jähriges Danck-Fest*, s. nepaginovaná strana.

¹²⁰ Tamtéž, s. nepaginovaná strana.

6. Grafické vyobrazení bitvy, zázračného obrazu a poutního místa

*„Wahre Abbildung
Des Gnaden Bilds Sancta Maria
de Victoria durch welches die Schlacht
aüf den weifen berg wieder die Ketzer in
Jahr 1620 dē : 8 Nov: er halten wor
den ist“*

Takto zní krátká legenda k malé grafice, která se nachází v poutní knížce před titulní stranou.¹²¹ Jde o velmi rozšířený žánr grafických děl, jenž se nazývá devoční grafika. V českém jazyce se uchytilo označení „svatý obrázek“. Díla sloužila k lidové zbožnosti a víře v zázraky. Tento fenomén byl uplatňován již ve středověku, ale masivnějšího užití se dočkal během katolické reformace a nejčastěji zobrazovaly Krista, Pannu Marii nebo světky v různých ikonografických kontextech. K nejoblíbenějším námětům patřilo vyobrazení milostné sochy či obrázku vznášejícího se nad poutním místem, jak platí i v našem případě. Tyto obrázky byly vydávány v tisícových nákladech, mohly být buď součástí náboženské knihy, nebo samostatně byly rozdávány, či prodávány v prostředí poutí a procesí.¹²²

Grafika v tomto prameni zachycuje dva rozdílné aspekty. Prvním z nich je reálné vyobrazení právě se odehrávajícího boje. Na bitevním poli lze rozeznat bojující vojáky a kavalerii jezdců. Na dojmu dramatičnosti krutého boje v grafice dodávají velká děla, která při střelbě vytvářejí obrovské mraky dýmu a prachu. Z obrázku je zřejmá i atmosféra bitvy, která byla plná zmatku a chaosu, po bojovém poli pobíhají splašení koně a lze rozeznat z grafiky i část prchajících bojovníků.

Druhou stránku obrázku vyváří náboženský aspekt. Je jím vznášející se onen zázrak opěvovaný Strakonický obraz se sklánějící se Pannou Marií, Josefem a pastýří k narozenému Ježíškovi. Obraz se nachází na nebesích přímo nad bitvou. Efekt okázalosti a projev náboženské úcty Panně Marii je zdůrazněn třemi andělíčky, jenž obraz drží. Obrázek je ověnčen dvěma

¹²¹ Téma o obrazech a kultech v barokních Čechách pojednává publikace od českého medievalisty Jana Royta: ROYT, Jan: *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*. Praha 2011. Historik se zabývá genezí, typologií a ikonografií zázračných obrazů a soch, sleduje projevy úcty k vyobrazením v poutních místech a líčí slavnosti. Několik málo informací věnuje též souvislostem o dalších obrazech spojenými s karmelitánem P. Dominikem à Jesu Maria.

¹²² BĚLINA, P. – KAŠE, J. – MIKULEC, J. a spol.: *c. d.*, s. 561-562 an.

atributy ctnosti – lilií a palmou a pod obrázkem se vlní nápisová páska se slovy „*Maria De Victoria*“.

Jednoznačně největší podíl na slávě milostného obrázku má tvůrce mariologické interpretace bělohorského vítězství otec Dominik. Ten roku 1621 vystoupil před císařem Ferdinandem II. ve Vídni se záměrem vystavit obrázek k veřejnému uctívání v římských kostelích. Se svou prosbou u panovníka, který byl navíc pověstný mariánskou zbožností, uspěl. Dokonce byl obrázek vyznamenán zlatou korunou. Otec Dominik získal svolení k veřejnému uctívání obrázku i od papeže Řehoře XV. ještě téhož roku.¹²³

Pozemský a náboženský aspekt spojuje v grafice poutní kostel zasvěcený Panně Marii Vítězné, který se nachází uprostřed válečné vřavy bělohorské bitvy. Jedná se kostel, který tehdy za bitvy na Bílé hoře ještě neexistoval.

Podle pramenů v roce 1620 na místě bitvy byla zbudována pouze skromná malá kaplička, která byla v průběhu třicetileté války proměněna postupně v kostnici, kam byly ukládány ostatky mrtvých vojáků z bělohorské bitvy. Barokní kostel, jak jej známe dnes, byl postupně dostavěn až v první čtvrtině století osmnáctého, kdy byla zrealizována původní myšlenka bělohorského bratrstva vytvořit důstojnější svatyni na Bílé hoře, jež představovala honosnější komplex výstavby – kostel s ambitem a koutovými kaplemi.¹²⁴

Přítomnost poutního kostela v grafice může mít své opodstatnění. Nejenže znázorňuje již aktuální podobu stavby, která v době, kdy poutní knížka vyšla, již stála, grafika má na diváka působit jako jakési propojení nebes se zemí, povznášející milostný obraz Panny Marie se nachází přímo nad kostelíkem, jako by měl sám představovat blízkou přítomnost Boží pomoci a záchrany na zemi, která byla zasažena katastrofou, jakou představovala kacířská vojska.¹²⁵

¹²³ VÁCHA, Štěpán: *K původu a kultu milostného obrazu Panny Marie Vítězné ze Štěnovic*. In: DOUŠA, Jaroslav – SKÁLA, Adam: *Minulostí západočeského kraje XLV*. Plzeň 2010, s. 16-17.

¹²⁴ ROYT, J. - NAJMANOVÁ, A.: *c. d.*, s. 8-9 an.

¹²⁵ Vycházím z poznatků historika Petera Burka a z jeho díla *Žebráci, šarlatáni, papežové: historická antropologie raně novověké Itálie, eseje o vnímání a komunikaci*. Jinočany 2007. Historik využívá hojně antropologických posudků a svými publikacemi přispívá k dějinám sociálním, bez nichž se u bádání náboženských pramenů neobejdeme.

Navíc znázornění kostela v grafice, jakožto církevní stavby, mělo napomáhat k fyzické paměti na bitvu, kde se odehrál neobyčejný jev, zázrak. Tyto poutě k posvátným místům, jejichž počet za barokní doby prudce vzrostl, byla doprovázena slavnými konáními liturgií a nabývaly tak na velké důležitosti v katolické církvi. Navíc poutní místa poskytovala ideální prostor i ke kazatelské činnosti církevních hodnostářů a řádů. Toto konání můžeme též připisovat k cílům církve, jež se snažila o rekatolizaci českých zemí v pobělohorských časech.¹²⁶

Tento obraz celkově můžeme chápat jako symbolické znázornění okamžiku náboženského zásahu, když zázračný obrázek Panny Marie symbolicky odvrací katastrofu tkvějící ve vítězství kacířů nad katolickou ligou. Tento moment popisují i mnohé modlitby uvedené v prameni, například v pasážích díkuvzdání požehnané Matce Marii se můžeme dočíst, že kacíři při pohledu na obraz, jenž měl otec Dominik pověšený na prsou, doslova oslepli, a tak jim znemožnil schopnost dále bojovat.¹²⁷

Pramen pochází z doby, kdy sílil význam barokní religiozity, jehož cílem bylo všemi možnými prostředky, tedy v tomto případě obrazem, vyvolat u člověka co nejsilnější iluzi o domnělém zázraku a naplnit jej symbolicky dojmem tajuplné boží přítomnosti.¹²⁸

¹²⁶ ČORNEJOVÁ, Ivana: *Úloha církevních řádů při pobělohorské rekatolizaci*. Praha 2003, s. 12.

¹²⁷ *Marianisches Jubel-Jahr, Oder Hundert-Jähriges Danck-Fest*, s. nepaginovaná strana.

¹²⁸ KALISTA, Z.: *c. d.*, s. 244 an.

7. Závěr

Cílem mé práce bylo zjistit, jaký byl mediální ohlas oslav vítězství katolických vojsk v bitvě na Bílé hoře při jubilejním výročí v roce 1720. Odpověď na tuto otázku jsem čerpala z církevního pramene. Ačkoliv je knížka na pohled miniaturní a tenká, při jejím pozorném studiu člověk přichází na bohaté informace, ze kterých vyplývá několik zajímavých zjištění.

Nejdříve práce objasnila základní informace o prameni. Nejenže námět k jeho vzniku byla výroční oslava vítězství katolíků v bitvě na Bílé hoře, která se odehrála přesně před sto lety roku 1620, ve skutečnosti byla knížka využita k oslavě a děkovné pouti, která byla organizována k počtě Panny Marie Vítězné. Tato pout' se odehrála už v létě roku 1720.

Práce se dále zaměřila na obsah pramene, který byl velice pestrý. Skládá se nejen z modliteb k českým patronům a zasvěceným kaplím, ale také z duchovních písní. Pramen zahrnuje krátkou zprávu o vzpomínané bitvě a na začátku knížky úvodní list zdobí náboženská grafika.

Z motivu a obsahu vyplývá, že se jedná o poutní knížku, která měla za úkol jednoduše poskytnout informace o důvodech pořádání oslavné pouti a poskytovala modlitby a písně, které poutník mohl použít při návštěvě kostela a celého poutního areálu na Bílé hoře. Jakožto náboženská literatura věřícím poskytovala texty, kterými poutník patřičně oslavil a poděkoval všem patronům a Bohu za slavné vítězství, a tak věřící mohli správně pout' prožít, to znamená také emociálně naplnit její záměr. Lidé mohli modlitbami, písněmi rozjímat, a tím tak formovat, povzbudit či zušlechťovat svou vnitřní zbožnost.

Kdo byl autorem poutní knížky, mi pramen neodhalil, nicméně podle nakladatelských údajů se domnívám, že autorem pramene byl kněz, který sepsal knížku pravděpodobně buď z vlastních pohnutek, nebo mu tento úkol byl přidělen. Komu byla knížka určena je také odpovědí spíše odhadovanou. Podle užitého německého jazyka přepokládám, že dílo četly osoby duchovního stavu a především měšťané, kteří v té době zpravidla ovládali německý jazyk, ale také prostřednictvím překladů či bohoslužeb v češtině se mohly dostat do povědomí nevzdělaných prostých lidí.

Poté se práce zaměřila na obsah a rozbor zprávy v poutní knížce, která popisuje připomínaný vojenský konflikt. Zde jsem došla k zajímavým závěrům, neboť nejenže zpráva líčí bitvu jako náboženský příběh, v němž hlavní hrdinou je otec Dominik se Strakonickým obrázkem a Panna Marie, příběh je napsán v duchu, že katolická církev je záchránkyní země, která byla napadena zhoubným kacířstvím, jež představovalo protestantské vojsko.

Modlitby a písně, které poutní knížka obsahuje, vyjadřují, že autor či církve cítila potřebu prostřednictvím oslavného vyprávění o zázračné pomoci Panny Marie katolíkům poděkovat a patřičně modlitbami a chvalozpěvy uctít. Pro církve byla postava Panny Marie velice důležitá a ve své době patřila mezi nejoblíbenější katolické světce. Dokázala prostřednictvím své sympatie a dobroty, které projevila při záchraně katolíků v bitvě, oslovit mnoho lidí, a tak mohla přispět k obrácení či k ještě větší katolické zbožnosti. Modlitební texty a texty chvalozpěvů projevují neutichající chválu a vděčné díkuvzdání především Panně Marii a také prosby k ostatním světcům o stálou ochranu před lidmi, kteří propadli kacířským myšlenkám.

K dalším zjištěním práce patří také to, že k proslulosti Panny Marie mohla přispět také i jiná díla nacházející se v prameni. Jde o grafické ztvárnění milostného obrázku Panny Marie a Ježíška. Obraz se v grafice vznášá nad místem probíhající bitvy a nad poutním kostelem. Nejenže grafika dává na obdiv proslulý obrázek, jenž jeho nalezení chápal otec Dominik jako symbol rozhodného vítězství nad kacíři, toto malé grafické dílo znázorňuje také propojenost nebes se zemí, a může tak představovat božskou přítomnost v lidském světě, kterému je Bůh odhodlán v kritických časech pomoci. A posledním aspektem, který grafika vyobrazuje, je kostel, který byl zasvěcen Panně Marii Vítězné, jenž odkazuje na mariánskou oslavnou pouť, která se roku 1720 organizovala.

Pramen měl přesvědčit všechny čtenáře či popřípadě posluchače, že katolická církev je správná víra a tuto skutečnost se snaží dokázat prostřednictvím vyprávěním příběhu, že samotné vítězství katolických vojsk na Bílé hoře bylo podporováno nejen Pannou Marií, ale také i Bohem. Toto vítězství mělo nadále být lidem připomínáno pořádanými poutěmi, v modlitbách, písních či v grafikách. Pramen je tak důležitým nosičem zpráv, kdy lidé měli svou zbožnost neustále prohlubovat prostřednictvím četby, zpěvem, účastí na náboženských slavnostech atd.

Má práce se dotkla různých témat raně novověkých dějin. Avšak poutní kniha, z níž jsem čerpala k sepsání této práce, vybízí k dalším otázkám. Kupříkladu k pobělohorskému mýtu, o kterém jsem se krátce zmínila při rozebírání úryvků z pramene. V těchto úryvcích se totiž katolická církev prezentovala jako osvoboditelka českých zemí, jenž Čechy ochránila před bludnými heretiky. Další nevyužité zdroje informací skrývají i náboženské písně, z nichž jedna dokonce je v prameni uvedena s notovým záznamem. Tyto písně tak mohou být užitečným příspěvkem k historii muzikologie či celkový obsah modlitební knížky může vybízet literární či církevní historiky k jejímu hlubšímu prozkoumání.

Práce dokazuje i fakt, jak je důležité studovat dějiny prostřednictvím ryze církevních pramenů. Ačkoliv vojenské či politické události bývají dosti církevními autory značně zkreslovány, mohou i přesto tyto náboženské texty vypovídat mnohé jiné poznatky, jako tomu bylo i v této poutní knížce.

8. Pramen

Marianisches Jubel-Jahr, Oder Hundert-Jähriges Danck-Fest, und Hoch-Feyerliche Gedächtnuß der auff den Weissen Berg durch die Fürbitt der Himmels Königin Mariae von hundert Jahren erhaltenen herrlichen Victori wider die Uncatholische Nebst Erklärung des Hohen Fests Mariae De Victoria, Wie auch beygesetzter schuldigen Dancksagung und andächtigen Gebethern Zu Gott zu Maria und denen HH. Schutz.-Patronen des Weissen Bergs. In diesem 1720. Jahr auff dem Weissen Berg ober Prag, durch gantzer acht Tag, den 21. biß zum Ende des 28. Julij, mit vollkommenen Ablaß Hochfeyerlich zu begehen. Národní knihovna České republiky Praha, sign. 22 J 000866.

Dostupné na:

http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=NKCR_NKCR_22_J_000866_0ZT1T9F-cs#search

9. Seznam literatury

BĚLINA, Pavel – KAŠE, Jiří – MIKULEC, Jiří a spol.: *Velké dějiny zemí Koruny české*. Sv. IX. (1683-1740). Praha, 2011.

BUBEN, Milan: *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích. I díl: Řády rytířské a křížovníci*. Praha 2002.

BURKE, Peter: *Žebráci, šarlatáni, papežové: historická antropologie raně novověké Itálie, eseje o vnímání a komunikaci*. Jinočany 2007.

ČECHURA, Jaroslav: *Zimní král a české dobrodružství Fridricha Falckého*. Praha 2004.

ČORNEJOVÁ, Ivana – KAŠE, Jiří – MIKULEC, Jiří – VLNAS, Vít: *Velké dějiny zemí Koruny české*. Sv. VIII. (1618-1683). Praha, 2008.

ČORNEJOVÁ, Ivana: *Úloha církevních řádů při pobělohorské rekatolizaci*. Praha 2003.

DENIS, Ernest: *Čechy po Bílé hoře. Díl I. Vítězství církve (1620-1648)*. Praha 1911.

DOSTÁLKOVÁ, Lucie: *Bělohorský mýtus a mystifikace*. Bohemica Olomucensia. 3, 2013, č. 1, s. 77–81.

CHALINE, Olivier: *Bílá hora*. Praha 2013.

KAFKA, František: *Zlatý věk Růží, kus české historie 16. století*. České Budějovice 1966.

KALISTA, Zdeněk: *Století andělů a ďáblů: Jihočeský barok*. Jinočany 1994.

KROFTA, Kamil: *Nesmrtelný národ: Od Bílé hory k Palackému*. Praha 1940.

MALURA, Jan: *Barokní poutní knihy a zbožná praxe širokých vrstev*. Český lid, Etnologický časopis 104, č. 1, 2017, s. 33–51.

MALURA, Jan: *Horo krásná, spanilá! Poutní písně na Moravě (1600-1850)*. Brno 2019.

MIKULEC, Jiří: *31. 7. 1627. Rekatolizace šlechty v Čechách. Čí je země, toho je i náboženství*. Praha 2005.

MIKULEC, Jiří: *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*. Praha 2013.

ROYT, Jan - NAJMANOVÁ, Anežka: *Poutní místo Panny Marie Vítězné na Bílé hoře*. Praha 2011.

ROYT, Jan: *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*. Praha 2011.

RYCHLÍK, Jan: *Bitva na Bílé hoře a mýtus o třistaleté porobě (transformace mýtu v dějinném vývoji)*. In. RYCHLÍK, Jan (ed.): *Literární mystifikace, etnické mýty a její úloha při formování národního vědomí*. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 20. – 21. 10. 2001. Uherské Hradiště 2001.

ŠKARPOVÁ, Marie: *Mezi Čechy, k pobožnému zpívání náchylnými: Šteyerův Kancionál český, kanonizace hymnografické paměti a utváření katolické identity*. Praha 2015.

UHLÍŘ, Dušan: *Drama Bílé hory. Česká válka 1618-1620*. Brno 2017.

VÁCHA, Štěpán: *K původu a kultu milostného obrazu Panny Marie Vítězné ze Štěnovic*. In:

DOUŠA, Jaroslav – SKÁLA, Adam: *Minulostí západočeského kraje XLV*. Plzeň 2010.

WEIS, Martin: *Role mariánského kultu při rekatolizaci českých zemí*. Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie. č. 5, 2004. Dostupné na:

<https://www.teologicketexty.cz/casopis/2004-5/Role-marianskeho-kultu-pri-rekatolizaci-ceskych-zemi.html> [cit. 15. 3. 2020].

Internetové zdroje:

<http://viaf.org/processed/NKC%7Cjo2009504106>

10. Přílohy

Příloha č. 1. - Grafické vyobrazení nacházející se v prameni před titulním listem, jež znázorňuje milostný obraz, bitvu na Bílé hoře a poutní kostel Panny Marie Vítězné.

Příloha č. 2. – Titulní list pramene.

Příloha č. 3. – Orientační pláněk poutního kostela na Bílé hoře.

Příloha č. 1.

Marianisches 13836
Gubel=**G**ahr/

Oder

Hundert=**J**ähriges **D**anck=**F**est/
und **H**och=**F**eyerliche **G**edächtnuß der
auff den **W**eissen **B**erg durch die **F**ürbitt der **H**im-
mels **K**önigin **M**ARIÆ vor **h**undert **J**ahren **e**rhäl-
tenen **h**errlichen **V**ictori wider die **U**ncatholische
Nebst **E**rklärung des **H**ohen **F**ests

M **A** **R** **I** **Æ**
D **E** **V** **I** **C** **T** **O** **R** **I** **A**,

Wie auch **b**engetzter **s**chuldigen **D**anck-
sagung und **a**ndächtigen **G**ebethern zu **G**U~~T~~
zu **M**ARIA und denen **H**H. **S**chutz-**P**atronen
des **W**eissen **B**ergs.

In diesem **1720**. **J**ahr auff dem **W**eissen
Berg ober **P**rag / durch **g**anzer **a**cht **T**ag / den **21**. bisß
zum **E**nde des **28**. **J**ulij, mit **v**ollkommenen **A**blaß
Hochfeyerlich zu **b**egeben.

Allen, wegen **e**rhaltene**n** **G**naden, zur **D**anckbahr-
feit **v**erpflichteten **C**atholischen **E**hrsten in der **k**ürze
beschrieben und **v**erfertiget

Durch **e**inen **W**elt=**G**eistlichen **P**riester/
In **D**ruck gegeben von **e**inem **e**yffrigen **B**erehrer
MARIÆ **d**e **V**ICTORIA.

Gedruckt, bey **C**arl **J**ohann **G**rada, im **J**ahr **1720**

A **V**

Příloha č. 3.

PŮDORYS POUTNÍHO MÍSTA

1. Vstup do kostela, hlavní loď sv. Václava	6. Kaple Nejsvětější Trojice
2. Kaple sv. Hilaria	7. Kaple Božího hrobu
3. Kaple sv. Feliciána	8. Kaple sv. Vojtěcha
4. Sakristie a zvonice	9. Kaple sv. Jana Nepomuckého
5. Bývalé obydlí duchovních, dnes klášter	10. Kaple sv. Václava

